

Politik för en hållbar plastanvändning

IKEM
Innovations- och kemiindustrierna i Sverige

Hållbar plastanvändning kräver kloka politiska beslut

Plast är inte ett material utan det finns olika sorters plaster med vitt skilda egenskaper och användningsområden. Plast är en förutsättning för ett hållbart samhälle, men det finns också utmaningar som behöver hanteras.

Produktutveckling och innovationer innebär att vi använder plast i allt fler sammanhang. Samtidigt blir plasterna mer resurseffektiva – det behövs mindre material för samma funktion och tillverkningen kräver mindre energi. Dagens användning av plast gör att vi minskar koldioxidutsläppen och sparar energi. Om vi i Europa skulle ersätta plast med andra material – där det alls är möjligt – så skulle utsläppen av växthusgaser öka med mer än 60 procent och produkternas vikt skulle fyrfaldigas.

Plaster används både i tillverkningen av högteknologiska produkter och vardagsvaror. De används i förpackningar som ökar matens hållbarhet och minskar svinnet. I bilar som blir lättare, drar mindre bränsle och släpper ut mindre växthusgaser. Inom sjukvården eftersom de klarar höga hygienkrav och minskar riskerna för smittspridning. Och på många andra områden som i t ex byggnader, kläder, möbler, köksutrustning och elektronik.

Dagens användning av plast är dock inte cirkulär. Vi måste därför förbättra insamling, återvinning och användningen av återvunnen plast i ett resurseffektivt kretslopp. Eftersom dagens mekaniska återvinning har sina begränsningar måste den kompletteras med kemisk återvinning som bryter ned plasterna på molekylnivå så att materialen sedan kan byggas upp på nytt i nya former och produkter.

De flesta plaster är designade för att hålla länge. Om de slängs i naturen bryts de därför ner långsamt och kan då skada miljön. Därför ska vi inte acceptera att vare sig plastprodukter eller andra material hamnar i naturen utan de ska återvinnas.

En hållbar plastanvändning kräver effektiva styrmedel som minimerar läckaget till miljön, förstärker drivkrafterna för insamling och återvinning, samt gynnar innovation och utveckling. Det finns stor enighet i Sverige om den inriktningen. Tyvärr har ogenomtänkta politiska beslut fattats eller föreslagits de senaste åren som motverkar sina syften och i praktiken får negativa konsekvenser för både miljö och ekonomi.

I den här rapporten beskriver vi nyttan med plasterna och målet om en hållbar plastanvändning. Vi ger exempel på ogenomtänkta politiska beslut och förslag på bra styrmedel. Vi beskriver också hur arbetet för att all plast ska återvinnas tar form genom Borealis satsning på kemisk återvinning i Stenungsund.

Lena Lundberg
Ansvarig plastvarufrågor IKEM

Plast bidrar till förnybar energi

Plaster bidrar på flera sätt till produktionen av förnybar energi. Genom kombinationen av låg vikt och hög hållfasthet kan vindkraftverkens rotorblad göras större vilket ger högre verkningsgrad. Det innebär att vindkraften blir mer effektiv och ekonomisk.

Även solpaneler och komponenter till bränsleceller tillverkas av olika plaster. Det pågår också forskning och utveckling av solceller och batterier av plast. Dessa skulle bli betydligt billigare, lättare och mer flexibla än dagens batterier och solceller.

För att kunna transportera den förnybara elen utan stora förluster är det mycket viktigt med effektiva kraftkablar och här bidrar plasternas goda isolerande förmåga.

Plast minskar matsvinnet

Plast är idag det mest populära förpackningsmaterialet. Över hälften av alla varor i Europa är förpackade i plast samtidigt som plasten bara står för 17 % av den totala förpackningsvikten. Lättare förpackningar leder till bättre transportoptimering och lägre utsläpp. Det minskar också mängden förpackningsavfall.

En annan fördel är plasternas barriäregenskaper som skyddar livsmedel och bevarar smak och kvalitet. Livslängden för t ex kött och grönsaker ökar betydligt tack vare plasten. Matsvinnet i hushållen beräknas idag uppgå till ungefär en femtedel av produktionen. Utan plast skulle vi få slänga mycket mer mat.

Plast minskar klimatpåverkan från transporter

Användningen av plast inom transportsektorn ökar ständigt eftersom det ger lättare fordon som drar mindre bränsle och orsakar lägre utsläpp. Ett exempel är bilen där användningen av plastmaterial har fördubblats under de senaste 20 åren. En sjundedel av bilens vikt är idag plast och man räknar med att en vanlig bil hade vägt 200 kg mer om inte plastmaterial hade använts. Med plast som minskar vikten sparar man 750 liter bensin för en bil som går i genomsnitt 15 000 mil under sin livstid.

Inom flygindustrin var Boeing 787 Dreamliner först i världen med att till hälften vara byggd av plastkompositmaterial, vilket minskar både bränsleåtgången och underhållsbehoven.

Målet är en hållbar plastanvändning

Vi behöver använda plasten på ett hållbart sätt. Det är de flesta ense om. Precis som andra material måste därför plasten anpassas till en cirkulär ekonomi, så att vi minimerar miljö- och klimatpåverkan, och eliminerar läckaget till miljön.

Ett bra initiativ är Naturvårdsverkets färdplan för en hållbar plastanvändning som presenterar insatser inom fyra effektområden:

Råvara och produktion med minimal miljöbelastning

I ett livscykelperspektiv bör minimal miljöpåverkan från råvara och produktion eftersträvas. Det innebär att produkter designas med hänsyn till miljöpåverkan vid såväl produktion som användning och avfallsbehandling. Risken för läckage av plast, återvinningsbarhet och eventuell påverkan på t ex matsvinn och bränsleförbrukning beaktas.

Resurssmart användning

Resurssmart användning innebär att plast används på ett sätt som ger mesta möjliga nytta per mängd plast under dess livscykel.

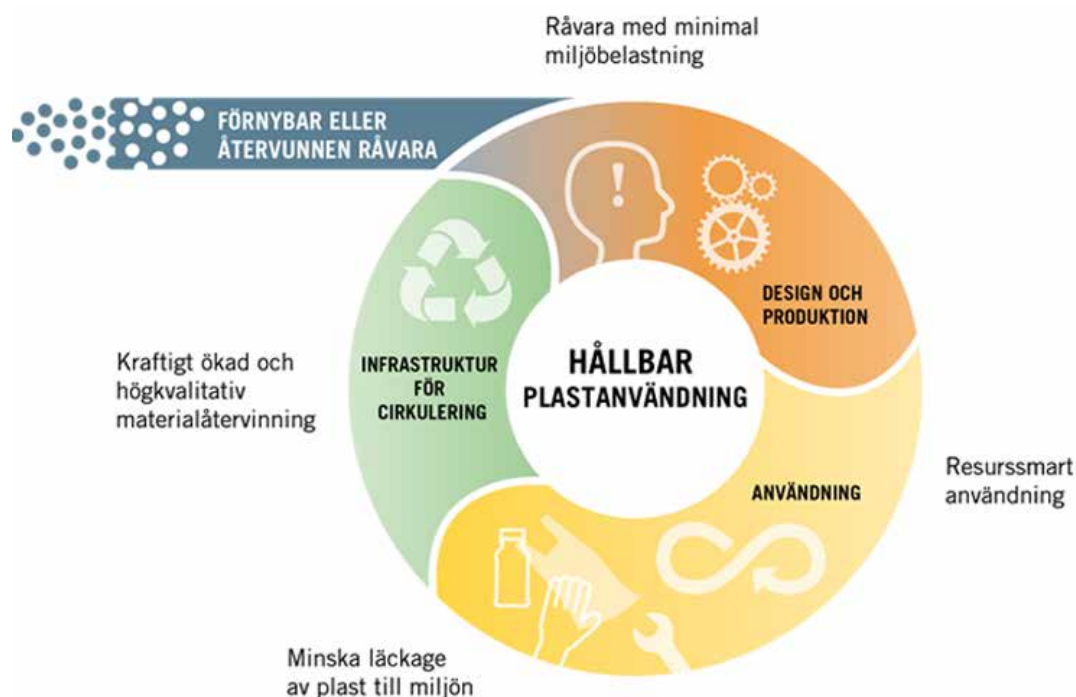
Minska läckage av plast till naturen

Läckage handlar både om plastskräp och mikroplast som hamnar ute i naturen, genom nedskräp-

ning eller mer oavsiktliga läckage från slitage etcetera. Även illegal avfallshantering inkluderas. För att komma tillrätta med problemet behövs arbete för att angripa källorna till läckaget, begränsa spridningsvägarna och städa upp skräp som läckt ut i naturen.

Kraftigt ökad och högkvalitativ materialåtervinning

Kraftigt ökad och högkvalitativ materialåtervinning är en viktig del i arbetet för att minska klimatpåverkan från produktion och förbränning av plastråvara. Det är också en viktig komponent för att nå en resurseffektiv användning både av fossilt och biobaserat material och därmed minska den negativa påverkan på biologisk mångfald och andra miljömål. För att sluta kretsloppet krävs insatser i flera delar av värdekedjan, från produktdesign och insamling till ökad sortering och ökad efterfrågan på återvunnen råvara. Detta gäller såväl mekanisk återvinning som olika typer av kemisk återvinning.

Ogenomtänkta politiska beslut ger negativa effekter för miljön

För att skapa en mer hållbar plastanvändning genom politiska beslut krävs djup kunskap inom området. Risker är annars stor att man väljer enkel symbolpolitik som kan se bra ut, men istället får negativa effekter.

Skatt på plastbärkassar

Skatten på plastbärkassar infördes 1 maj 2020 och omfattar både frukt- och grönsakspåsar och bärkassar. IKEM, tillsammans med andra branscher, varnade för skattens konsekvenser och nu ser vi resultatet.

Minskad återvinning

Svenska tillverkare var världsledande på hållbara och resurseffektiva plastbärkassar. Det var den bransch som använde mest återvunnen plast i Sverige och plasten kom till största delen från svenska/nordiska insamlingssystem. Det var därför en viktig kugge i det cirkulära flödet för plast.

Eftersom skatten inte gör någon skillnad på hur miljöanpassad plastbärkassen är har den drabbat den svenska tillverkningen mycket hårt. Man tappade 90 procent av volymen i Sverige och tvingades varsla 30 procent av personalen. Skatten innebär därför slutet för ett av de bästa cirkulära initiativen inom svensk handel och industri.

Större resursförbrukning

Enligt regeringen skulle skatten leda till en mer effektiv resursförbrukning, men det saknades en analys som stöd. Eftersom skatten bara omfattar plastbärkassarna och inte andra engångskassar/papperskassar ser vi nu konsekvensen – att efterfrågan på papperskassar har skjutit i höjden.

Eftersom de flesta plastbärkassar återanvändes minst en gång som avfallspåse ser vi nu också att konsumtionen av avfallspåsar ökat dramatiskt,

med 50 till 100%. Det innebär att effekten av skatten blir att svenska konsumenterna numera köper två emballage, ett för att bära hem varor i och ett för att ta hand om avfallet.

Till det ska läggas effekterna på frukt- och grönsakspåsarna där alternativet är papperspåsar som väger ungefär tio gånger så mycket. Det blir en kraftig ökning av avfallsmängderna. Dessutom erbjöd de flesta butiker före skatten plastpåsar tillverkade av biobaserad plast.

Bättre med en miljöavgift

Vi menar att det skulle vara betydligt bättre med en miljöavgift, som hanteras och administreras av näringslivet i en miljöfond, enligt norsk förebild. De pengar som samlas in skulle gå till utveckling av närodlad plast från skogs- eller jordbruksavfall där Sverige hade kunnat bli världsledande. En sådan fond kan ge möjlighet till större satsningar på forskning och åtgärder som ökar användningen av återvunnen plast, minskar nedskräpningen och samlar in plast som redan spridits i naturen. Miljöavgiften skulle därmed gå helt till miljöanpassningsåtgärder, medan syftet med skatten på plastbärkassar är att finansiera sänkt skatt på arbete.

Skatten på plastkassar är ett tydligt exempel på dålig miljöpolitik. Det är en fiskal skatt som inte har någon koppling till miljön. Den undergräver förtroendet för både skatteinstrumentet och politiken och skickar en signal till näringslivet att det inte lönar sig att vara proaktivt.

Skatt på engångsartiklar

Hösten 2020 föreslog regeringens utredare en hög skatt på engångsartiklar i form av muggar och livsmedelsbehållare. Skatten skulle vara fem kr per mugg och sju kr per livsmedelsbehållare, men avdrag skulle få göras för muggar och livsmedelsbehållare med ett lågt plastinnehåll. Syftet med skatten skulle främst vara att stödja övergången till en mer resurseffektiv och biobaserad cirkulär ekonomi samt minska de negativa miljöeffekterna som orsakas av nedskräpning av engångsartiklar.

Bidrar inte till en cirkulär ekonomi

Det är dock tydligt att den föreslagna skatten inte skulle bli ett ändamålsenligt styrmedel och stödja branschen i det pågående arbetet för en mer resurseffektiv och biobaserad cirkulär ekonomi. Skatten är t ex lika hög oavsett om plasten är fossil, biobaserad eller återvunnen. Den ger inte heller incitament för ökad resurseffektivitet genom att använda mindre material eller att minska storlek och vikt på förpackningarna.

Den föreslagna skatten gynnar inte muggar och livsmedelsbehållare som är designade för att vara återvinningsbara. Den undantar heller inte muggar och livsmedelsbehållare som ingår i ett pantsystem eller på annat sätt inte förväntas bidra till nedskräpning. Dessutom omfattar den inte alla material som dessa engångsprodukter kan tillverkas i. Skatten kan därför lika väl styra mot produkter som kräver mer resurser och inte är biobaserade.

Styr inte mot minskad nedskräpning

Skatt är dessutom inte ett ändamålsenligt styrmedel för att minska nedskräpningen. I utredningen om skatt presenteras en studie som Naturvårdsverket har gjort om varför nedskräpning sker. Den har tre viktiga orsaker: sociala normer, bekvämlighet och otydligt ansvar. En skatt kommer inte att påverka någon av dessa tre aspekter.

Förbud mot plastmuggar

I december 2020 presenterade regeringen sitt förslag på genomförande av EU:s engångsplastdirektiv och andra åtgärder för en hållbar plastanvändning. Här ingick också ett förbud mot plastmuggar som är en överimplementering av direktivet.

Bristande underlag och konsekvensanalys

Konsekvensanalysen av förslaget är bristfällig och regeringen har i sitt förslag missat de unika egenskaper som plaster har.

Regeringen utgår från att muggar helt i plast kan ersättas av muggar som är tillverkade huvudsakligen av papper och som invändigt klätts med en tunn plastfilm. Denna bedömning stämmer inte med verkligheten eftersom pappers- och plastmuggar har olika barriäregenskaper och skillnader i transparens.

Hållbarheten riskerar att minska och matsvinnet att öka då muggar med lägre andel plast ger mycket kortare hållbarhet för livsmedel.

Muggar helt i plast är också resurseffektivare eftersom de kan tillverkas tunna med lite material. En fördel blir därför staplingsbarheten som leder till transportoptimering i både volym och vikt. Staplingsbarheten maximerar också arbets-

utrymmet i exempelvis restaurangköket eller delikatessdisken både före, under och efter användning. Inom hälso- och sjukvården är plastmuggarna också viktiga genom att de är resurseffektiva och hygieniska. Det går åt lite material per mugg och utrymmesbehovet minimeras.

Straffar näringslivets hållbarhetsarbete

Förbudet skickar en stark signal till näringslivet att det inte lönar sig att vara proaktiv i hållbarhetsarbetet. Vår svenska tillverkare av muggar har gjort stora investeringar för att uppfylla märkningskraven i engångsplastdirektivet, som ska förhindra nedskräpning. Sedan har företaget under en längre tid arbetat för att minska mängden material för samma funktion, börjat använda återvunnen plast samt ökat andelen förnybart material. De muggar som tillverkas är redan designade för att vara återvinningsbara och de ingår i producentansvaret för förpackningar.

Vidare inför nu allt fler restauranger pant- och sorteringsystem för engångsförpackningar som muggar. Ett exempel är &Repeat som lanserades i december 2020 och som fungerar för både take-away och restauranggäster. Pantssystemen leder till en mer resurseffektiv och cirkulär ekonomi med minskad nedskräpning.

Politiska initiativ för en hållbar plastanvändning i Sverige och EU

Det pågår flera olika politiska initiativ för att nå en hållbar plastanvändning. Här är några av de viktigaste.

EU:s plaststrategi

I början av 2018 presenterade EU-kommissionen en strategi för plast i en cirkulär ekonomi, som är en viktig milstolpe. Den innehåller dels en vision och dels en rad aktiviteter för att uppnå visionen som nu återkommer i olika lagförslag.

Plaststrategin fokuserar på fyra områden: öka kvaliteten och kostnadseffektiviteten i plaståtervinningen, hantera plastavfallet och nedskräpningen, driva investeringar och innovation mot cirkulära lösningar, samt utveckla globala åtgärder mot nedskräpningen.

I den nya handlingsplanen för cirkulär ekonomi bygger EU-kommissionen vidare på plaststrategin och kommer bl a att föreslå obligatoriska krav på innehåll av återvunnet material. Man avser också att presentera ytterligare åtgärder för att minska avfallet från viktiga produkter, som förpackningar, byggnadsmaterial och fordon.

Circular Plastics Alliance

I samband med plaststrategin tog EU-kommissionen initiativ till ett utpropp om frivilliga åtagan-

den i näringslivet för att använda återvunnen plast: Circular Plastics Alliance. Målet är tio miljoner ton återvunnen plast år 2025.

Alliansen täcker hela värdekedjorna för plast och omfattar över 245 organisationer (bl a IKEM) som representerar industri, akademi och offentliga myndigheter. Arbetet bedrivs i nio olika arbetsgrupper och alliansen har nyligen presenterat flera viktiga rapporter.

Engångsplastdirektivet

Direktivet är en del av kommissionens plaststrategi och syftet är att förebygga och minska miljöeffekterna av vissa plastprodukter. Även om det innehåller flera kontraproduktiva krav på förbud mot vissa plastprodukter, finns det andra krav som gynnar en cirkulär ekonomi. Ett exempel är produktkravet på innehåll av återvunnen plast. Från och med 2025 ska t ex alla PET-flaskor innehålla minst 25 % återvunnen plast, beräknat som ett genomsnitt för medlemsstaten. Till 2030 ska dryckesflaskor innehålla minst 30 % återvunnen plast.

EU:s tidigare handlingsplan för cirkulär ekonomi

Den förra handlingsplanen har resulterat i ny svensk lagstiftning. Bland annat höjs målen för materialåtervinning av förpackningsavfall liksom de olika materialspecifika återvinningsmålen. För plastförpackningar gäller 50 % till 2025 och 55 % till 2030. Det införs även nya regler för beräkning av målen.

Producentansvar

Producentansvaret skapar drivkrafter för att utveckla produkter som är mer resurssnåla, lättare att återvinna och som inte innehåller miljöfarliga ämnen. Producentansvaret syftar till att bidra till en ökad återvinningsgrad av produkterna.

Förpackningar och tidningar var de första varugrupperna som fick producentansvar och det infördes 1994. Det finns i dag även ett producentansvar för däck, bilar, batterier, elektriska och elektroniska produkter, läkemedel.

Den klimatpolitiska handlingsplanen

I december 2019 överlämnade regeringen den första klimatpolitiska handlingsplanen till riksdagen. Där ser man positivt på utvecklingen av ny teknik för återvinning av plast och betonar att kemisk återvinning kan vara effektiv för plastflöden som inte kan materialåtervinnas mekaniskt.

Svensk handlingsplan för cirkulär ekonomi

I regeringens handlingsplan är plast en av de prioriterade strömmarna. Naturvårdsverket ska ta ut förslag på hur man kan öka materialåtervinningen av plast i giftfria kretslopp, särskilt åtgärder för att förbättra förutsättningarna för kemisk återvinning.

Regeringen har dessutom utsett Naturvårdsverket som ansvarig för nationell platsamordning. Myndigheten ska bygga upp objektiv och faktabaserad kunskap om makro- och mikroplast, sprida kunskapen till relevanta aktörer och stärka arbetet för en mer cirkulär och hållbar plasthantering.

Politik för utveckling- inte skatter och förbud

Vi tror på att kombinera politiska beslut med frivilliga åtaganden för att uppnå en cirkulär ekonomi för plast. Då tar man bäst till vara industrins förmåga att skapa innovationer och driva utveckling. Branschen har redan visat vad som är möjligt och det viktiga är att politiken inte lägger hinder i vägen genom okloka beslut.

Nya skatter och förbud är inga bra styrmedel. Det minskar inte nedskräpningen och bidrar inte till teknisk utveckling, återvinning och en cirkulär ekonomi. Vi förespråkar istället politiska beslut som är effektiva, vetenskapliga och baserade på ett livscykelperspektiv. Vi föreslår därför att:

- det alltid genomförs seriösa konsekvensutredningar och –analyser för att förstå effekter på miljö, jobb, företagande och konkurrenskraft
- fler produkter ingår i pantsystem - för minskad nedskräpning och ökad återvinning
- befintliga styrmedel mot exempelvis nedskräpning tillämpas bredare och mer effektivt
- offentlig upphandling ställer krav på återvunnen och/eller återvinningsbar plast när så är lämpligt
- alla förpackningar ska ingå i producentansvaret och inga "friåkare" tillåtas
- utsortering av plastförpackningar från restauranger, sjukhus, kontor etc sker i ökad grad
- regeringen gör ett åtagande om kemisk återvinning av plast i Sverige där bl a långsiktig råvarutillgång, acceptans för kemiskt återvunnen råvara och investeringsstöd ingår
- Naturvårdsverket får i uppdrag att omarbete vägledningen för giftfria och resurseffektiva kretslopp, för att möjliggöra säker återvinning av äldre plastprodukter

All plast kan och ska återvinnas

För oss och våra medlemsföretag är arbetet för mer cirkulära material- och produktflöden mycket viktigt. Vår bransch har en central roll i utvecklingen och vi ser stora möjligheter, har höga ambitioner och vill axla en drivande roll. Vår vision är 100% återvinning av all plast. Företagen gör stora investeringar för att ta fram innovationer och driva utvecklingen, och flera initiativ har tagits som bygger på frivilliga åtaganden.

Med kemisk återvinning sluts loopen för plast

För att kunna återvinna all plast behöver flera olika återvinningstekniker kombineras och utvecklas. Dagens mekaniska återvinning måste kompletteras med kemisk återvinning. Det innebär att plasterna bryts ner till sina ursprungliga molekyler, som sedan används för att tillverka helt ny plast. Fördelen jämfört med den mekaniska återvinningen är att man får helt ny plast av högsta kvalitet. Det blir då möjligt att använda återvunnen plast även till känsliga produkter som livsmedelsförpackningar, leksaker, medicintekniska produkter med mera.

Kemisk återvinning är lösningen för sammansatta eller komplexa produkter där olika material inte kan separeras och sorteras. Eller för förorenade plaster, plaster som har börjat brytas ner, eller blandade plastströmmar med låg kvalitet. Idén är

att driva den kemiska återvinningen med förnybar energi för minskad klimatpåverkan. Det kan också vara möjligt att kombinera biobaserat avfall med plastavfallet i samma process.

Kemisk återvinning i Stenungsund 2024

Intresset för kemisk återvinning är mycket stort och flera projekt pågår runt om i Europa. För att få till stånd kemisk återvinning i Sverige har Borealis startat ett nytt projekt i Stenungsund. En förstudie, som delfinansieras av Energimyndigheten, pågår i samarbete med Stena Recycling. Om förstudien är framgångsrik och företaget tar beslut om investeringen, kan driftsättning ske 2024. Ett annat projekt driver Borealis tillsammans med Fortum Recycling and Waste och handlar om att förse den kemiska återvinningsanläggningen med plastavfall.

Frivilliga åtaganden

Kopplat till EU:s plaststrategi finns ett antal frivilliga åtaganden. Ett kommer från PlasticsEurope vars medlemsföretag svarar för ca 90 % av all plast som tillverkas i EU, Norge, Schweiz och Turkiet. Vidare har sex europeiska organisationer inom European Plastics Converters, som representerar olika värdekedjor för plasten, också presenterat sina plattformar för cirkulär ekonomi. Här ingår PVC- respektive PET-branschen som länge gjort frivilliga åtaganden och nu bildar modell för andra plastmaterial.

Vidare är IKEM engagerade i materialbolaget Svensk Plaståtervinning. Tillsammans med de andra aktörerna har vi gjort ett omfattande åtagande, Plastsprånget 2025, för att Sverige redan år 2025 ska ha uppnått målet om 55 % återvinning av alla plastförpackningar – fem år tidigare än EU:s mål.

För att klara detta mål måste fler förpackningar vara återvinningsbara, insamling och sortering öka mm.

I Stenungsund samarbetar våra fem medlemsföretag Adesso Bioproducts, Borealis, INOVYN, Nouryon och Perstorp kring sin gemensamma vision Hållbar Kemi 2030. Målet är att Stenungsund ska vara navet för tillverkning av hållbara produkter inom kemiindustrin.

Strategisk forskning och innovation

IKEM har tillsammans med IVL Svenska Miljöinstitutet startat en svensk systerplattform – SusChem Sweden. SusChem Europa har bl a presenterat en Agenda för strategisk forskning och innovation för plast i en cirkulär ekonomi. Den europeiska plast- och kemiindustrin är engagerade i SusChem Europa, som är en teknikplattform för en hållbar europeisk kemiindustri.

IKEM

Innovations- och kemiindustrierna i Sverige AB
Innovation and Chemical Industries in Sweden
Storgatan 19
Box 55915 | 102 16 Stockholm